

شناسایی و اولویت‌بندی موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت با استفاده از روش AHP

داود قراخانی^۱، زهرا امیری^۱ • دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

چکیده

امروزه سرمایه‌گذاری خارجی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع تأمین مالی و روش‌های انتقال فن‌آوری در کشورهای در حال توسعه مطرح است. چراکه سرمایه‌گذار خارجی نسبت به سرمایه‌گذار داخلی از برخی مزیت‌های رقابتی نظیر دسترسی به اطلاعات کافی، مهارت‌های مدیریتی، فن‌آوری پیشرفته و منابع مالی معتبر برخوردار است. هدف این تحقیق شناسایی و اولویت‌بندی موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت با استفاده از روش AHP است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مهم‌ترین موانع اصلی به‌ترتیب موانع سیاسی، موانع اقتصادی و موانع فرهنگی و حقوقی است. همچنین قوانین تحریم، گسترش بیش از حد بخش دولتی، عدم ثبات سیاسی، عدم اجماع داخلی، مشکلات امنیتی و بسته بودن اقتصاد نیز به‌ترتیب مهم‌ترین موانع فرعی در این زمینه هستند.

اطلاعات مقاله

* دریافت:

۹۴/۸/۲۸

* ارسال برای داوری:

۹۴/۹/۱۲

* پذیرش:

۹۴/۱۲/۲

واژگان کلیدی

سرمایه‌گذاری خارجی

توسعه اقتصادی

صنعت نفت

روش AHP

مقدمه

ایران در منطقه‌ای از جهان قرار دارد که موقعیت ممتاز راهبردی و ژئواکونومیک آن بر هیچکس پوشیده نیست. به‌همین دلیل مردم از هر لحاظ استعداد پیشرفت و صنعتی شدن و برخوردار بودن از یک زندگی مرفه و شایسته را دارند. سرزمینی وسیع با آب و هوای گوناگون، منابع انرژی فراوان، معادن سرشار زیرزمینی، نیروی انسانی جوان و جویای کار، سرمایه و زیربنای لازم برای رشد و توسعه و مدیریتی توانا می‌تواند با اتخاذ سیاست‌های مناسب اقتصادی، از این موقعیت ویژه، کشوری ثروتمند، پیشرفته و صنعتی بیافریند. تصمیم‌گیری‌های منطقی و اصلاح دیدگاه‌ها و ساختارها، شرط پیشرفت‌های آینده است. اقتصاد ایران پس از گذراندن چند دهه‌ی پرفراز و نشیب و اجرای تقریباً دو برنامه‌ی عمرانی در سال‌های پس از انقلاب، در حال حاضر در مسیری قرار دارد که نیازمند بازبینی و ارزیابی عملکردها و امکانات و رشد و توسعه در اوضاع متحول جهانی است. واقعیت‌های موجود نشان از آن دارد که

سرمایه‌گذاری‌های مولد به‌عنوان رکن اصلی پیشرفت و توسعه‌ی اقتصادی در مقایسه با تولید ناخالص داخلی، نسبت محدودی دارد و حتی سرمایه‌گذاری دولت در بخش‌های زیربنایی-اجتماعی تنها در حالت ثبات اقتصادی بلندمدت و علاقه‌ی بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری تولیدی، بازدهی مؤثری خواهد داشت. بخش خصوصی در وضعیت کنونی هنوز به‌سمت فعالیت‌های خدماتی (که اغلب ارزش افزوده‌ی ناچیزی دارند) گرایش دارد که جبران کمبود سرمایه‌ی لازم و پیشرفت اقتصادی نیازمند جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی است [۷].

با توجه به مباحث اقتصادی فوق، صنعت نفت از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی برای کشورهای صادرکننده نفت و به‌ویژه کشورهایی است که مثل ایران اقتصاد آنها بر پایه‌ی نفت فعالیت می‌کند. لازمی داشتن صنعت نفتی پویا، تأمین سرمایه‌ی لازم برای فعالیت، رشد و توسعه‌ی متناسب در همه‌ی بخش‌هاست. سرمایه‌گذاری متغیری بسیار

کلیدی در اقتصاد است که هم در عرضه، هم در تقاضا و هم در پویایی رشد اقتصاد نقش برجسته‌ای ایفا می‌کند [۴].

سرمایه‌گذاری خارجی از اصلی‌ترین نمودهای جهانی شدن است. امروزه اقتصاددانان و دولت‌ها همگی بر اهمیت حیاتی سرمایه‌گذاری خارجی برای ایجاد طیف وسیعی از تحولات اقتصادی اتفاق نظر دارند. به‌کارگیری سرمایه‌گذاری خارجی علاوه بر تأمین مالی سرمایه با اهداف دیگر نیز صورت می‌گیرد؛ ارتقاء بهره‌وری، توسعه‌ی مهارت و مدیریت با هدف ارتقاء توان کیفی نیروی کار داخلی، توسعه‌ی بازارهای صادراتی، افزایش استاندارد تولیدات داخلی و حرکت به‌سوی اقتصاد بازار، از دیگر اهداف جذب سرمایه‌گذاری خارجی است [۲].

بی‌شک جذب سرمایه‌گذاری خارجی موانع و مشکلاتی نیز دارد که در حقیقت هدف اصلی این مقاله است. موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور شامل موضوعات متنوعی است که مهم‌ترین آنها

* نویسنده‌ی عهده‌دار مکاتبات (Davoodgharakhani.2000@gmail.com)

به سه دسته‌ی کلی موانع اقتصادی، سیاسی و حقوقی تقسیم می‌شود. از جمله‌ی این موانع می‌توان به هزینه‌ی فراوان تولید، نوسانات ارزی، نبود ثبات اقتصادی، نبود زیرساخت‌های فیزیکی و ... اشاره کرد. قوانین تحریم، مشکلات امنیتی، عدم ثبات سیاسی و ... نیز از دیگر موانع اقتصادی هستند. همچنین قوانین مالیاتی، قوانین گمرکی، ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاران خارجی و ... نیز از موانع حقوقی بر سر راه جذب سرمایه‌گذاری خارجی هستند [۴].

به‌طور کلی از آنجا که در ایران، صنعت نفت موتور محرکه‌ی اقتصاد و صنعت کشور بوده با توجه به نقش اساسی نفت در اقتصاد و همچنین پرننگ بودن اقتصاد نفتی، رفع موانع و مشکلات جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی جهت توسعه و رونق این صنعت، نویدبخش رشد و توسعه‌ی اقتصادی و اشتغال‌زایی مؤثر در کشور است. بر این اساس در مقاله‌ی حاضر موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت به‌روش AHP

شناسایی و اولویت‌بندی شده‌اند.

۱- موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت

جذب سرمایه و سرمایه‌گذاری به عنوان راهی برای تسریع حرکت اقتصاد به‌سوی توسعه و ایجاد اشتغال می‌تواند عاملی در جهت توسعه و رشد اقتصادی باشد. علاوه بر این، سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند به اصلاح نظام مدیریتی، تبادل تجربیات اقتصادی و به‌کارگیری فن‌آوری‌های نوین منجر شود. با وجود آنکه در ایران برای دستیابی به سهمی از حجم عظیم نقل و انتقال سرمایه در جهان تلاش‌های فراوانی انجام شده و موانع بسیاری از سر راه برداشته شده اما هنوز سهم کشور از جذب سرمایه‌های جهانی اندک است. در این پژوهش پس از مطالعه‌ی مقالات مختلف در زمینه‌ی تحقیق و با استفاده از روش دلفی موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی نفت شناسایی شده است. بر این اساس ده نفر از خبرگان شرکت

نفت فلات قاره (به‌عنوان اعضای هیأت دلفی) موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت را مشخص کردند. برای این منظور پرسش‌نامه‌هایی از طریق ایمیل در اختیار افراد قرار گرفت که پاسخ‌ها پس از سه دور به اجماع رسید. در نهایت این موانع از نظر خبرگان امر در قالب سه شاخص اصلی شناسایی و تدوین شد که این سه شاخص خود در مجموع شامل هفده زیرشاخص هستند:

- موانع سیاسی: قوانین تحریم، گسترش بیش از حد بخش دولتی، عدم اجماع داخلی، عدم ثبات سیاسی و مشکلات امنیتی
- موانع اقتصادی: نبود ثبات اقتصادی، نوسانات ارزی، هزینه‌ی فراوان تولید، ضعف اقدامات تشویقی و ترویجی، سیاست تجاری ناکارآمد، ضعف بنادر، نبود زیرساخت‌های فیزیکی
- موانع فرهنگی و حقوقی: قوانین گمرکی، قوانین مالیاتی، ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاران خارجی، ارتباط و تعامل ضعیف ایرانیان با اتباع خارجی، بسته بودن اقتصاد

۲- پیشینه‌ی نظری و پژوهشی تحقیق

۲-۱- پیشینه نظری

کار، سرمایه، فن‌آوری و مدیریت مهم‌ترین عوامل تولید به‌شمار می‌روند. در مقام نظریه، تمامی این عوامل می‌توانند منشأ داخلی یا خارجی داشته باشند. اگر یک جامعه با درآمد سرانه‌ی کم، پس‌انداز کافی نداشته نباشد سرمایه‌گذاری داخلی متناسب با افزایش جمعیت و نیروی کار نیست. در چنین جوامعی منابع مالی خارجی، بخشی از نیازهای کشور به منابع مالی را تأمین می‌کنند. روش‌های تأمین مالی خارجی به دو دسته‌ی تأمین منابع مالی بدون مشارکت خارجی و تأمین منابع مالی با مشارکت خارجی تقسیم می‌شود. نوع اول شامل استفاده از وام‌های خارجی، خطوط اعتباری و یوزانس است و نوع دوم خود به دو دسته‌ی سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم

۱ | مقیاس ساعتی برای کمی‌سازی معیارهای کیفی

ارزش ترجیحی	وضعیت مقایسه‌ی نسبت به	توضیح
۱	اهمیت برابر	گزینه یا شاخص نسبت به اهمیت برابر دارد یا گزینه‌ها ارجحیتی نسبت به هم ندارند
۳	نسبتاً مهم‌تر	گزینه یا شاخص نسبت به کمی مهم‌تر است
۵	مهم‌تر	گزینه یا شاخص نسبت به کمی مهم‌تر است
۷	خیلی مهم‌تر	گزینه یا شاخص ارجحیت خیلی بیشتری از آن دارد
۹	کاملاً مهم	گزینه یا شاخص مطلقاً از کمی مهم‌تر است و قابل مقایسه با آن نیست
۸۰۶۰۴۰۲	بینابین	ارزش‌های میانی بین ارزش‌های ترجیحی را نشان می‌دهد مثلاً ۸، بیانگر اهمیتی بیشتر از ۷ و کمتر از ۹ برای آن است

خارجی تقسیم می‌شود. تفاوت سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم خارجی در آنست که در سرمایه‌گذاری غیرمستقیم، کنترلی از سوی خارجیان وجود ندارد و معمولاً سرمایه‌گذاری از طریق اوراق بهادار صورت می‌گیرد [۲۵]. طبق استانداردهای منتشره توسط صندوق بین‌المللی پول و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شامل سرمایه‌گذاری‌هایی است که از کشوری سرمایه‌گذار در شرکتی خارج و جهت کسب سود مداوم در آن شرکت اتفاق می‌افتد. در واقع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از مشارکت یک شرکت مادر با شرکتی وابسته به آن شکل می‌گیرد که با یکدیگر شرکتی فراملیتی را تشکیل می‌دهند. شرکت مادر باید کنترل شرکت وابسته را به دست گیرد که طبق تعریف صندوق بین‌المللی پول برای به دست گرفتن کنترل یک شرکت باید حداقل ۱۰ درصد سهام آن یا قدرت رأی آنرا به دست آورد. در این راستا نظریه‌های متفاوتی بر حسب نوع بازارها مطرح است:

الف) تئوری‌های مربوط به بازار کامل

الف-۱) نرخ‌های متفاوت بازدهی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در نتیجهی نرخ‌های متفاوت سود حاصل از جریان سرمایه در سطح بین‌المللی به وجود می‌آید. بر اساس این فرضیه جریان سرمایه کشورهایی را در می‌نوردد که در آنها نرخ سود زیاد باشد. ضعف این فرضیه آنست که با فرض وجود نرخ سود واحد برای صنایع، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آن صنایع رخ نخواهد داد و همچنین با فرض نرخ سود واحد و بازدهی، هیچ‌گاه میان دو کشور سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اتفاق نخواهد افتاد [۲۱].

الف-۲) تنوع سرمایه‌گذاری

بر اساس این تئوری، تصمیم یک شرکت چندملیتی برای سرمایه‌گذاری در خارج تنها متأثر از نرخ‌های بازگشت سود نیست؛ بلکه آنچه اهمیت بیشتری دارد خطرات ناشی از سرمایه‌گذاری است. بر این اساس، تنوع سرمایه‌گذاری یک شرکت در بازارهای متعدد، خطرات آنرا کاهش می‌دهد. مطالعات تجربی از قدرت تبیین این تئوری می‌کاهد؛ چراکه شرکت‌های چندملیتی به سرمایه‌گذاری در مناطقی تمایل دارند که از همبستگی زیاد عواید برخوردار باشند [۱۸].

الف-۳) اندازه

فرضیه‌ی بازار ریشه در تئوری نئو کلاسیک سرمایه‌گذاری دارد. این تئوری بر نقش اندازه‌ی بازار کشور میزبان و نقش نرخ رشد آن تمرکز دارد. طبق این فرضیه، هرچه حجم بازار بیشتر باشد دسترسی به منابع و کاهش هزینه‌های تولید از طریق صرفه‌های مقیاس امکان‌پذیرتر است [۳].

ب) تئوری‌های مربوط به بازارهای ناقص

ب-۱) تئوری سازمان صنعتی

طبق این فرضیه هنگامی که بنگاهی شرکت‌های تابعه‌ی خود را در سایر کشورها برپا می‌کند، در رقابت با بنگاه‌های داخلی با عدم مزیت‌های متعددی (از جمله تفاوت در زبان، فرهنگ، نظام قانونی و سایر تفاوت‌های بین کشوری) مواجه می‌شود. اگر این بنگاه با وجود عدم مزیت‌های مذکور بخواهد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انجام دهد باید برخی مزیت‌های ناشی از دارایی‌های نامشهود (از قبیل علامت تجاری مشهور، حق امتیاز

فن آوری محافظت شده، مهارت‌های مدیریتی و سایر عوامل ویژه‌ی بنگاه) را داشته باشد. با وجود توان نسبی فرضیه‌ی سازمان صنعتی هاینر در تبیین برخی موارد، این فرضیه متقاعدکننده به نظر نمی‌رسد. چراکه از تبیین این مسأله ناتوان است که چرا شرکت‌ها با وجود برخورداری از اشکال ارزان توسعه (مثل صادرات)، به منظور افزایش مزیت‌های خود، از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وارد می‌شوند [۱۸].

ب-۲) نظریه‌ی درونی‌سازی

در دهه‌ی ۷۰ میلادی شاخه‌ای از ادبیات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با عنوان نظریه‌ی درونی‌سازی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ظهور یافت که مبنای آن نظریه‌ی کوز (۱۹۳۷) بود و اقدام به آزمون نقش هزینه‌های معاملاتی در شکل‌گیری بنگاه می‌کرد. دغدغه‌ی اصلی نظریه‌ی کوز این بود که چرا بنگاه‌ها به وجود می‌آیند و چرا تمامی معاملات اقتصادی در بازار روی نمی‌دهد؟ وی پاسخ به این سؤالات را در قالب هزینه‌های معاملاتی از جمله هزینه‌ی تعیین قیمت بازار، هزینه‌ی مذاکرات، هزینه‌های امضاء و اجرای قراردادهای میان طرفین معامله مورد بحث قرار داد. طبق این نظریه غلبه بر مشکلات و کاهش هزینه‌های معاملاتی نیازمند مدیریت منابع و معاملات است. با اتفاق افتادن این امر یک شرکت متولد می‌شود و به تبع آن منافع ناشی از اقدامات عمدتاً به‌جای بازار در درون بنگاه و سازمان به دست می‌آید. در چنین وضعیتی شاهد درونی‌سازی فعالیت در درون ساختار شرکت خواهیم بود [۲۰].

فرآیند درونی‌سازی بعدها در جهت تبیین تولید بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی توسعه یافت. طبق نظر باکلی و کاسون که از طرفداران پیشگام این نظریه بودند عملیات شرکت‌ها (به‌ویژه شرکت‌های بزرگ) تنها شامل تولید کالا و خدمات نیست بلکه شامل فعالیت‌هایی از قبیل بازاریابی آموزش،

۲ | شاخص تصادفی [۱۰]

N	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
RL	۰	۰	۰/۵۸	۰/۹	۱/۱۲	۱/۲۴	۱/۳۲	۱/۴۱	۱/۴۵	۱/۵۱

تحقیق و توسعه‌ی روش‌های مدیریتی و مداخله در بازارهای مالی نیز خواهد بود. این فعالیت‌ها در ارتباط متقابل با یکدیگرند که می‌توان از آن به‌عنوان محصولات واسطه‌ای یاد کرد. نظریه‌های درونی‌سازی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش پراهمیتی در توسعه‌ی نظریه‌ی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دهه‌ی ۷۰ میلادی ایفا کرده است. این نظریه از پاسخ به این سؤال که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در چه مکان‌هایی روی می‌دهد ناتوان است. این نظریه رویکردی پویا نیست؛ چراکه برای ایجاد رویکردی پویا باید رویکردهای مختلف را که بر پویایی و عدم تعادل در سطوح بنگاه، بازار و رقابت بین‌المللی متمرکز شده‌اند با یکدیگر ادغام کرد [۶].

ب-۳) فرضیه‌ی چرخه‌ی زندگی محصول

طبق فرضیه‌ی چرخه‌ی زندگی محصول (کورنش ۱۹۵۳، پوسنر ۱۹۶۰ و ورنون ۱۹۶۶)، تولید از طریق چرخه‌ای از ابتکار آغاز شده، رشد نهایی پیدا کرده، رشد آن کاهش یافته و در پایان زوال می‌یابد. این نتیجه در واکنش به فرآیند معرفی و ابداع، شیوع، بلوغ و پیری است. این فرضیه مسلم می‌دارد که بنگاه‌هایی با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مرحله‌ی خاصی از چرخه‌ی زندگی، ابتدا دست به تولید ابداع می‌زنند [۳].

ب-۴) الگوی التقاطی دایننگ

دایننگ با مطالعه‌ی تاریخ نظریه‌پردازی راجع به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اقدام به ارائه‌ی رویکردی می‌کند که طیف وسیعی از نظریه‌ها را در خود جای می‌دهد. وی درصدد پاسخ به چرایی، میزان و مکان بود. مفروضات اصلی الگوی دایننگ عبارتند از: مزیت‌های مالکیتی، مزیت‌های ناشی از درونی‌سازی و مزیت‌های مکانی [۱۷]. به گفته‌ی وی شرکت‌ها زمانی به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روی خواهند آورد که مزیت‌های سه‌گانه‌ی مالکیت،

موقعیت مکانی و درونی‌سازی وجود داشته باشد. هرچند این شرایط برای تحقق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ضروری است، ولی الزامی نیست.

۲-۲- پیشینه‌ی پژوهشی

آسیدو و لین در ۲۰۱۱ در مقاله‌ای اثر دموکراسی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بررسی کرده‌اند. آنها ۹۰ کشور را شناسایی کردند که بسط دموکراسی می‌تواند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آنها را تقویت کند و ۲۲ کشور را نیز شناسایی کردند که افزایش دموکراسی در آنها می‌تواند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را کاهش دهد. ایشان همچنین دریافتند که اثر دموکراسی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌اندازه و نوع منابع طبیعی بستگی دارد.

بهارووشاه و ساینی در ۲۰۱۰ در مقاله‌ای رابطه‌ی بین آزادی اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی را بررسی کردند. نتایج تجربی آنها نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌خودی‌خود اثر مستقیمی بر رشد محصول ندارد. در عوض اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به سطح آزادی اقتصادی در کشورهای میزبان بستگی دارد. این بدان معناست که کشورهایی که فعالیت‌های آزادی اقتصادی را ارتقاء می‌دهند به‌طرز قابل توجهی از حضور شرکت‌های چندملیتی بهره می‌برند.

پوآل‌هک و وندربلاگ در ۲۰۱۰ در مقاله‌ای با عنوان آیا منابع طبیعی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را جذب می‌کنند؟ به این نتیجه رسیدند که دارایی‌های زیرخاکی اثری منفی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی غیرمنابع و اثری مثبت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منابع دارد. آنها همچنین متوجه شدند که دو برابر کردن قیمت نفت سبب ۱۰ درصد سقوط سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی غیرمنابع خواهد شد.

ورنیک و همکاران در ۲۰۰۹ در تحقیق خود

برای بررسی نقش نهادها و جغرافیای طبیعی بر توسعه‌ی اقتصادی، جریان FDI را برای ۶۴ کشور در حال‌گذار در فاصله‌ی سال‌های ۲۰۰۶-۱۹۹۶ مورد توجه قرار داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که کیفیت نهادهای منطقه‌ای عاملی مهم در توضیح تفاوت‌های FDI در کشورهای مورد بررسی است. اثر مثبت حکمرانی منطقه‌ای خوب بر FDI از اثر بازارهای منطقه‌ای توسعه‌یافته بیشتر است.

قاضی در ۲۰۰۷ از طریق بررسی جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آسیا، آزادی اقتصادی را از متغیرهای سنتی جدا در نظر می‌گیرد. این نویسنده اهمیت آزادی اقتصادی را از نظر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان می‌دهد. او نتیجه می‌گیرد که استراتژی‌ها باید برای ارتقاء آزادی اقتصادی بلندمدت در کشورهای در حال توسعه ایجاد شوند. چنین تلاش‌هایی محیط سالم‌تری برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی فراهم آورده و امکانات لازم برای رشد اقتصادی را تأمین می‌کنند.

برندان در ۲۰۰۷ در مطالعه‌ی خود تأثیر دموکراسی و حقوق مالکیت بر سرمایه‌گذاری مستقیم را بررسی کرده است. نتایج این مطالعه بیانگر تأثیر مثبت حقوق مالکیت، دموکراسی، اندازه‌ی بازار، درجه‌ی باز بودن و ثبات اقتصادی و سیاسی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. در این مطالعه، درجه‌ی باز بودن، تأثیرگذارترین عامل است و پس از آن ثبات اقتصادی، حقوق مالکیت، دموکراسی و ثبات سیاسی به ترتیب در رده‌های بعدی تأثیرگذاری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی قرار دارند.

آدوی در ۲۰۰۴ در مقاله‌ی خود اثر حکمرانی شرکتی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۳۳ کشور جهان در چارچوب یک الگوی تلفیقی را در فاصله‌ی سال‌های ۲۰۰۲-۱۹۹۷ بررسی کرده است. نتایج نشان داد که GDP به‌عنوان متغیر جانشین شاخص اندازه‌ی بازار، تجارت (صادرات-واردات) به‌صورت

درصدی از GDP و شاخص‌های حکمرانی شرکتی، اثرات مثبت و تورم به‌عنوان متغیر جانشین شاخص بی‌ثباتی اقتصادی، خطوط تلفن و مخارج مصرفی خانوار اثراتی منفی بر جریانات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند.

لی و رسنیک در ۲۰۰۳ تأثیر دموکراسی اندازه‌گیری شده توسط داده‌های سیاسی و حقوق مالکیت با به‌کارگیری شاخص حقوق مالکیت استفاده شده توسط ناک و کیفر بر پایه‌ی آمارهای راهنمای ریسک کشوری بین‌المللی را بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بررسی کردند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد با ثابت نگه‌داشتن عواملی مثل اندازه‌ی بازار، رشد اقتصادی و دموکراسی بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیری منفی دارد؛ در حالی که حمایت از حقوق مالکیت، تأثیری مثبت بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم

خارجی خواهد داشت.

در مطالعه‌ی کریستیانسن و دیگران در ۲۰۰۳ بررسی تجربی و تحلیلی عوامل مؤثر بر جذب FDI در برزیل انجام شده و عوامل تشویقی مثل کمک‌های مالی، تخفیف مالیاتی و گسترش زیرساخت‌ها نظیر جاده و راه‌آهن را عوامل اصلی جذب شرکت‌های سرمایه‌گذار خارجی در چین دانسته‌اند.

استیون گلوبرمن و دانیل شاپیرو در ۲۰۰۲ در مقاله‌ای با عنوان زیرساخت‌های حکمرانی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اهمیت زیرساخت‌های حکمرانی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بررسی کرده و بدین نتیجه رسیده‌اند که زیرساخت‌های حکمرانی مناسب، تأثیر مثبت و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منتخب داشته است.

در مطالعه‌ی دیگری در ۲۰۰۱ لیو، سونگ و روملی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری

مستقیم خارجی در چین را به‌روش سری زمانی بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق آنها نشان می‌دهد که ارزیابی نیروی کار عامل مهم جذب FDI از هنگ‌کنگ به چین بوده و عواملی مثل نرخ ارز و اندازه‌ی بازار (که با شاخص تولید ناخالص داخلی سنجیده می‌شوند) نیز در جذب FDI در چین مؤثر بوده‌اند.

حیدری و افشاری در ۱۳۹۰ در مقاله‌ای با عنوان عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، با تأکید بر شاخص‌های حکمرانی، این عوامل را معرفی و بررسی کرده و بدین نتیجه رسیده‌اند که تولید ناخالص داخلی به‌عنوان جایگزین شاخص اندازه‌ی بازار، شاخص حکمرانی و پایداری محیطی در مدل جهانی و مدل کشورهای OECD از لحاظ آماری معنادار هستند و به‌ترتیب بیشترین تأثیر را در افزایش جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته‌اند. در حالی که در منطقه‌ی MENA اندازه‌ی بازار، بازدهی، سرمایه‌گذاری و شاخص آزادی اقتصادی تأثیر معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند.

مهدوی عادل و همکاران در ۱۳۸۷ در مقاله‌ای با عنوان تأثیر حکمرانی خوب بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط، تفاوت کشورهای در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را با استفاده از مفهوم حکمرانی بررسی کرده و بدین نتیجه رسیده‌اند که تولید ناخالص داخلی، میانگین شاخص‌های حکمرانی خوب، نرخ ارز و تورم، اثر مثبت و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته‌اند.

درگاهی در مطالعه‌ی خود در ۱۳۸۵ عوامل مثبت و منفی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بررسی کرده است. در این مطالعه نتایج حاصل از برآورد الگوهای مختلف برای توضیح جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورهای در حال توسعه، حاکی از اثر مثبت شاخص آزادی اقتصادی است. این متغیر ترکیبی، شاخصی قوی برای توصیف

۳ یافته‌های بررسی فرضیه‌ی ۱

عامل	آماره‌ی آزمون	P	تصمیم‌گیری
قوانین تحریم	۲۹/۶۵	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
عدم اجماع داخلی	۳۱/۷۶۱	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
عدم ثبات سیاسی	۲۸/۸۷۵	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
مشکلات امنیتی	۴۵/۷۴۵	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
گسترش بیش از حد بخش دولتی	۴۱/۵۴۷	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
نبود ثبات اقتصادی	۲۹/۱۴۸	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
نوسانات ارزی	۳۷/۲۵۸	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
هزینه‌ی فراوان تولید	۳۴/۸۴۵	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
ضعف اقدامات تشویقی و ترویجی	۳۵/۶۵۸	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
سیاست تجاری ناکارآمد	۳۲/۴۱۵	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
ضعف بنادر	۴۰/۲۵۴	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
نبود زیرساخت‌های فیزیکی	۳۰/۴۸۷	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
قوانین گمرکی	۳۹/۵۸۷	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
قوانین مالیاتی	۴۱/۴۲۳	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاران خارجی	۲۵/۹۸۵	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
ارتباط و تعامل ضعیف ایرانیان با اتباع خارجی	۳۶/۲۷۸	۰,۰۰۰	درستی فرضیه
بسته بودن اقتصاد	۲۴/۴۵۶	۰,۰۰۰	درستی فرضیه

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌شمار می‌آید. شاخص اندازه‌ی بازار نیز اثر مثبت دارد. متغیر سرمایه‌ی انسانی به‌تنهایی معنا ندارد و اثر متقابل آن با متغیر انباشت FDI معنادار است. این نکته‌ی مهم نشان می‌دهد که در کشورهای در حال توسعه، شرایط مساعد برای سرمایه‌گذاری، در تعامل با سرمایه‌ی انسانی، زمینه‌ساز جذب FDI است. اثر متغیر رشد اقتصادی مثبت است؛ در حالی که افزایش ریسک‌های مالی، اقتصادی و سیاسی بر جریان ورودی FDI در کشورهای در حال توسعه اثری منفی دارد. همچنین اثر منفی زیاد بودن دستمزدها به‌ازای یک واحد بهره‌وری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در الگوها مشهود است.

شاه‌آبادی و محمودی در ۱۳۸۴ در مقاله‌ای با عنوان تعیین‌کننده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور را در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۳۸ بررسی کردند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که:

الف) منابع طبیعی موجود، سرمایه‌ی انسانی و زیرساخت‌ها به‌صورت مستقیم و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران مؤثرند

ب) عوامل سیاسی به‌صورت معکوس و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران تأثیر داشته‌اند

ج) باز بودن اقتصاد تأثیری مثبت و بی‌معنی و نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی تأثیری منفی و بی‌معنی بر جذب FDI در ایران دارند

۳- روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف جزء تحقیقات کاربردی و از نظر روش از نوع توصیفی و از شاخه‌ی میدانی است. با توجه به اینکه هدف این تحقیق شناسایی و اولویت‌بندی موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت است این کار طی دو

مرحله انجام شده است. در مرحله‌ی نخست موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی شناسایی شده است. بدین منظور پس از مطالعه‌ی مقالات مختلف در این زمینه و با استفاده از روش دلفی موانع مؤثر شناسایی شد. جامعه‌ی آماری این تحقیق تمامی مدیران و خیرگان شرکت نفت فلات قاره است. این افراد دارای ویژگی‌های زیر هستند:

- حداقل ده سال سابقه‌ی کار دارند
- مدرک تحصیلی آنها کارشناسی یا بالاتر است

- با مباحث سرمایه‌گذاری خارجی در بالادستی صنعت نفت آشنا هستند

بر این اساس پرسش‌نامه‌هایی شامل متغیرهای مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت از طریق ایمیل در اختیار ده نفر از خبرگان شرکت نفت فلات قاره (به‌عنوان اعضای هیأت دلفی) قرار گرفت. این پرسش‌نامه‌ها پس از سه دور به اجماع رسید و در نهایت موانع مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت در قالب سه شاخص اصلی شناسایی و تدوین شد که این سه شاخص خود در مجموع شامل هفده زیرشاخص هستند. همچنین برای رسیدن به جامعیت موانع شناسایی شده، آزمون T انجام شد. در مرحله‌ی دوم نیز برای اولویت‌بندی عوامل و معیارها از روش AHP گروهی استفاده گردید.

۳-۱- فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)

در علم تصمیم‌گیری که در آن انتخاب راهکاری از بین راهکارهای موجود یا اولویت‌بندی راهکارها مطرح است چند سالی است که روش‌های تصمیم‌گیری با شاخص‌های چندگانه MADM جای خود را باز کرده‌اند. از این میان روش تحلیل سلسله‌مراتبی AHP بیش از سایر روش‌ها استفاده شده است. فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی یکی از معروف‌ترین فنون

تصمیم‌گیری چندمنظوره است که نخستین بار توسط توماس ال. ساعتی عراقی الاصل در دهه‌ی ۷۰ میلادی ابداع گردید. فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی منعکس‌کننده‌ی رفتار طبیعی و تفکر انسانی است. این روش، مسائل پیچیده را بر اساس آثار متقابل آنها بررسی می‌کند، آنها را به شکلی ساده تبدیل کرده و حل می‌نماید. فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی را می‌توان هنگامی استفاده کرد که تصمیم‌گیری با چند گزینه‌ی رقیب و معیار تصمیم‌گیری روبروست. معیارهای مطرح شده می‌توانند کمی و کیفی باشند. اساس این روش تصمیم‌گیری بر مقایسه‌های زوجی استوار است. تصمیم‌گیرنده با فراهم کردن درخت سلسله‌مراتبی تصمیم را آغاز می‌کند. درخت سلسله‌مراتب تصمیم، عوامل مورد مقایسه و گزینه‌های رقیب مورد ارزیابی در تصمیم را نشان می‌دهد. سپس یک‌سری مقایسه‌های زوجی انجام می‌گیرد. این مقایسه‌ها وزن هر یک از عوامل را در راستای گزینه‌های رقیب مورد ارزیابی در تصمیم نشان می‌دهد. در نهایت منطبق فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی به‌گونه‌ای ماتریس‌های حاصل از مقایسه‌های زوجی را با یکدیگر تلفیق می‌کند تا تصمیم بهینه حاصل شود. توماس ساعتی چهار اصل را به‌عنوان اصول فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی بیان نموده و تمامی محاسبات، قوانین و مقررات را بر این اصول بنا کرده است. این اصول عبارتند از:

- شرط معکوسی: اگر ترجیح عنصر A بر عنصر B برابر n باشد، ترجیح عنصر B بر عنصر A برابر $\frac{1}{n}$ خواهد بود.

- اصل همگنی: عنصر A باید با عنصر B همگن و قابل مقایسه باشد. به بیان دیگر برتری عنصر A بر عنصر B نمی‌تواند بی‌نهایت یا صفر باشد.

- وابستگی: هر عنصر سلسله‌مراتبی می‌تواند به عنصر سطح بالاتر خود وابسته باشد و این وابستگی می‌تواند به‌صورت خطی تا بالاترین سطح ادامه داشته باشد.

- انتظارات: هر گاه تغییری در ساختمان

سلسله‌مراتبی رخ دهد فرآیند ارزیابی باید دوباره انجام گردد [۸].

۲-۳- مدل فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (الف) مدل سازی

در این مرحله، مسأله و هدف تصمیم‌گیری به صورت سلسله‌مراتبی از عناصر تصمیم (که با هم در ارتباطند) استخراج می‌شود. عناصر تصمیم شامل شاخص‌های تصمیم‌گیری و گزینه‌های تصمیم است. فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی نیازمند شکستن یک مسأله با چندین شاخص به سلسله‌مراتبی از سطوح است. سطح بالا بیانگر هدف اصلی فرآیند تصمیم‌گیری است. سطح دوم، نشان‌دهنده شاخص‌های عمده و اساسی است که ممکن است در سطح بعدی به شاخص‌های فرعی و جزئی‌تر شکسته شود. در نهایت سطح آخر نیز گزینه‌های تصمیم را ارائه می‌دهد [۱۰].

(ب) قضاوت ترجیحی (مقایسه‌های زوجی)

جهت مقایسه‌ی گزینه‌های مختلف تصمیم بر اساس هر شاخص و قضاوت در مورد اهمیت شاخص تصمیم، پس از طراحی سلسله مراتب مسأله تصمیم، باید تصمیم‌گیرنده مجموعه‌ی ماتریس‌هایی که به طور عددی اهمیت یا ارجحیت نسبی شاخص‌ها را نسبت به یکدیگر و نسبت به هر گزینه‌ی تصمیم اندازه‌گیری می‌نماید، ایجاد کند. این کار با انجام مقایسه‌های دوه‌به‌دو بین عناصر تصمیم (مقایسه‌ی زوجی) و از طریق تخصیص امتیازات عددی که نشان‌دهنده‌ی ارجحیت یا اهمیت بین دو عنصر تصمیم است صورت می‌گیرد. برای انجام این کار معمولاً از مقایسه‌ی گزینه‌ها با شاخص‌های آم نسبت به گزینه‌ها یا شاخص‌های زام استفاده می‌شود که در جدول-۱ نحوه‌ی ارزش‌گذاری شاخص‌ها نسبت به یکدیگر نشان داده شده است.

(ج) محاسبات وزن‌های نسبی

قدم بعدی در فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی انجام محاسبات لازم برای تعیین اولویت هر یک از عناصر تصمیم با استفاده از اطلاعات ماتریس‌های مقایسه‌های زوجی، تعیین وزن عناصر تصمیم نسبت به یکدیگر از طریق مجموعه‌ای از محاسبات عددی است. خلاصه‌ی عملیات ریاضی در این مرحله بدین صورت است که مجموع اعداد هر ستون از ماتریس مقایسه‌های زوجی محاسبه شده و سپس هر عنصر ستون بر مجموع اعداد آن تقسیم می‌شود. ماتریس جدید حاصل، ماتریس مقایسه‌های نرمال شده نامیده می‌شود. میانگین اعداد هر سطر از ماتریس مقایسه‌های نرمال شده محاسبه می‌شود. این میانگین، وزن نسبی عناصر تصمیم با سطرهای ماتریس را ارائه می‌کند.

(د) ادغام وزن‌های نسبی

به منظور رتبه‌بندی گزینه‌های تصمیم، در این مرحله باید وزن نسبی هر عنصر را در وزن عناصر بالاتر ضرب کرد تا وزن نهایی آن به دست آید. با انجام این مرحله برای هر گزینه، وزن نهایی حاصل می‌شود.

(ه) سازگاری در قضاوت‌ها

تقریباً تمامی محاسبات مربوط به فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی بر اساس قضاوت اولیه‌ی تصمیم‌گیرنده انجام می‌شود که این قضاوت در قالب ماتریس مقایسه‌های زوجی ظاهر می‌گردد. هر گونه خطا و ناسازگاری در مقایسه و تعیین اهمیت بین گزینه‌ها و شاخص‌ها، نتیجه‌ی نهایی محاسبات را مخدوش می‌کند. نرخ ناسازگاری که در ادامه با نحوه‌ی محاسبه‌ی آن آشنا خواهیم شد سازگاری را مشخص کرده و نشان می‌دهد که تا چه حد می‌توان به اولویت‌های حاصل از مقایسه‌ها اعتماد کرد. مثلاً اگر گزینه‌ی A نسبت به B مهم‌تر (ارزش ترجیحی ۵) و B نسبت به C مهم‌تر (ارزش ترجیحی ۳) باشد،

۴ | نتایج حاصل از روش AHP

رتبه	وزن نهایی	وزن نسبی	موانع فرعی	وزن	موانع اصلی
۱	۰/۱۳۴	۰/۲۴۸	قوانین تحریم	۰/۵۳۹	موانع سیاسی
۲	۰/۱۳۲	۰/۲۴۴	گسترش بیش از حد بخش دولتی		
۳	۰/۰۷۴	۰/۱۳۸	مشکلات امنیتی		
۴	۰/۱۲	۰/۲۲۲	عدم ثبات سیاسی		
۵	۰/۰۷۹	۰/۱۴۷	عدم اجماع داخلی		
۶	۰/۰۶۶	۰/۲۲۳	نبود ثبات اقتصادی	۰/۲۹۷	موانع اقتصادی
۷	۰/۰۵۶	۰/۱۸۸	هزینه‌ی فراوان تولید		
۸	۰/۰۶۳	۰/۲۱۲	نوسانات ارزی		
۹	۰/۰۳۷	۰/۱۲۴	ضعف اقدامات تشویقی و ترویجی		
۱۰	۰/۰۳۹	۰/۱۳۳	سیاست تجاری ناکارآمد		
۱۱	۰/۰۲۱	۰/۰۷۱	ضعف بنادر		
۱۲	۰/۰۱۴	۰/۰۴۸	نبود زیرساخت‌های فیزیکی		
۱۳	۰/۰۶۷	۰/۴۱۱	بسته بودن اقتصاد	۰/۱۶۴	موانع فرهنگی و حقوقی
۱۴	۰/۰۳۵	۰/۲۱۴	قوانین مالیاتی		
۱۵	۰/۰۲۴	۰/۱۴۹	ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاران خارجی		
۱۶	۰/۰۱۸	۰/۱۱۱	ارتباط و تعامل ضعیف ایرانیان با اتباع خارجی		
۱۷	۰/۰۱۹	۰/۱۱۴	قوانین گمرکی		

چالشی که در حال حاضر پیش روی کشورهای در حال توسعه از جمله ایران قرار دارد، نحوه شرکت مؤثر در این فعالیت‌های بین‌المللی است. هدف این تحقیق شناسایی و اولویت‌بندی موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت با استفاده از روش AHP است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در بین موانع اصلی به ترتیب موانع سیاسی، موانع اقتصادی و موانع فرهنگی و حقوقی مهم‌ترین موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت هستند. همچنین در بین موانع فرعی به ترتیب قوانین تحریم، گسترش بیش از حد بخش دولتی، عدم ثبات سیاسی، عدم اجماع داخلی، مشکلات امنیتی و بسته بودن اقتصاد مهم‌ترین موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت هستند.

سهم ناچیز ایران در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تلویحاً بدین معناست که کشور نیازمند اصلاحات ساختاری اقتصادی در قوانین و مقررات جهت پشتیبانی از سرمایه‌گذاری خارجی، مالیات، تجارت خارجی، مقررات کار و آزادسازی اقتصادی است. فضای سرمایه‌گذاری باید مبتنی بر امنیت سرمایه‌گذاری و بازدهی اقتصادی و سیاست‌گذاری‌ها باشد تا بتواند موجبات جلب اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی را فراهم سازد.

خوشبختانه در کشور ما با فراهم شدن بسترهای لازم جهت رفع تحریم‌ها، تصویب قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی و دو حرکت مثبت دیگر یعنی تک‌نرخ شدن ارز و تعدیل قانون مالیات‌ها، راه برای جذب این گونه سرمایه‌گذاری‌ها هموار شده است. اما محدودیت‌هایی مثل تعدد قوانین، مقررات دست و پاگیر، برخورد‌های سلیقه‌ای، انحصارات وسیع دولتی و غیردولتی، بسته بودن (آزاد نبودن) اقتصاد کشور و نگرش منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی همچنان سد راه این حرکت اقتصادی محسوب می‌شوند. به هر حال باید پذیرفت که پیوستن به اقتصاد جهانی نیازمند الزاماتی است که یکی از آنها رشد فزاینده‌ی

آماري به کار رفته که یافته‌های آن در جدول ۳- ارائه گردیده و P مشاهده شده ($P < 0/05$)، جامعیت موانع مورد شناسایی را تأیید می‌کند. این بدان معناست که تمامی هفده مانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی بر پروژه‌های بالادستی صنعت نفت مؤثر است.

پس از مشخص شدن سلسله‌مراتب درخت تصمیم، پرسشنامه‌ای شامل چهار جدول زوجی است (جدولی مربوط به مقایسه‌های زوجی شاخص‌ها و سه جدول مربوط به مقایسه‌های زیرشاخص‌ها در زیر گروه) طراحی شد و در اختیار خبرگان قرار گرفت. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها (جداول مقایسه‌های زوجی)، با استفاده از نرم‌افزار EC نظرات افراد با یکدیگر تلفیق شد و رتبه‌بندی نهایی سه شاخص و هفده زیر شاخص به‌همراه وزن نسبی و نهایی آنها به دست آمد (جدول ۴-).

همان‌طور که در جدول ۴- مشاهده می‌شود در بین موانع اصلی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت، موانع سیاسی با وزن نهایی ۰/۵۳۹ مهم‌ترین مانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. پس از آن به ترتیب موانع اقتصادی با وزن نهایی ۰/۲۹۷ و موانع فرهنگی و حقوقی با وزن نهایی ۰/۱۶۴ مهم‌ترین موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی هستند. همچنین در بین موانع فرعی به ترتیب قوانین تحریم با وزن نهایی ۰/۱۳۴، گسترش بیش از حد بخش دولتی با وزن نهایی ۰/۱۳۲، عدم ثبات سیاسی با وزن نهایی ۰/۱۲، عدم اجماع داخلی با وزن نهایی ۰/۰۷۹، مشکلات امنیتی با وزن نهایی ۰/۰۷۴، بسته بودن اقتصاد با وزن نهایی ۰/۰۶۷ و نبود ثبات اقتصادی با وزن نهایی ۰/۰۶۶ مهم‌ترین موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پروژه‌های بالادستی صنعت نفت هستند.

نتیجه‌گیری

امروزه هیچ کشوری بدون مشارکت فعال در بازرگانی بین‌المللی و اقتصاد جهانی نمی‌تواند به رشد و توسعه‌ی مناسب دست یابد. بنابراین

آنگاه باید انتظار داشت A نسبت به C خیلی مهم‌تر (ارزش ترجیحی ۷ یا بیشتر) ارزیابی گردد؛ یا اگر ارزش ترجیحی A نسبت به B، ۲ و B نسبت به C، ۳ باشد آنگاه A نسبت به C باید ارزش ترجیحی ۴ داشته باشد. شاید مقایسه‌ی دو گزینه امری ساده باشد، اما با افزایش مقایسه‌ها، اطمینان از سازگاری آنها به راحتی میسر نیست و باید با به‌کارگیری نرخ سازگاری به این اعتماد دست یافت. تجربه نشان داده اگر نرخ ناسازگاری کمتر از ۰/۱ باشد سازگاری مقایسه‌ها قابل قبول است و در غیر این صورت باید در مقایسه‌ها تجدید نظر شود. گام‌های زیر برای محاسبه‌ی نرخ ناسازگاری به کار می‌رود:

■ گام اول محاسبه‌ی بردار مجموع وزنی است که اگر ماتریس مقایسه‌های زوجی در بردار ستونی وزن نسبی ضرب شود بردار جدیدی به نام بردار مجموع وزنی به دست می‌آید.

■ گام دوم محاسبه‌ی بردار سازگاری است که با تقسیم عناصر بردار مجموع وزنی بر بردار اولویت نسبی حاصل می‌شود.

■ گام سوم به دست آوردن λ_{max} است که میانگین عناصر برداری سازگاری λ_{max} را به دست می‌دهد.

■ گام چهارم محاسبه‌ی شاخص سازگاری است که طبق رابطه‌ی ۱- تعریف می‌شود:

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1}$$

که n عبارت است از تعداد گزینه‌های موجود در مسأله

■ در نهایت گام پنجم محاسبه‌ی نسبت سازگاری است که از تقسیم شاخص سازگاری بر شاخص تصادفی به دست می‌آید. نسبت سازگاری ۰/۱ یا کمتر، سازگاری مقایسه‌ها را بیان می‌کند [۱۰].

$$CR = \frac{CI}{CR}$$

برای رسیدن به جامعیت موانع شناسایی شده آزمون Test-t انجام شده است. آزمون فرض

جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی است. از این رو تلاش برای افزایش امنیت سرمایه گذاری از طریق ثبات در سیاست های دولت و عدم تغییر مداوم قوانین می تواند از نخستین اولویت ها برای تشویق سرمایه گذاری خارجی قلمداد شود. تغییرات نرخ ارز از دیگر عواملی است که اثری منفی بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران داشته است. در این خصوص اصلاح سیستم ارزی کشور و تثبیت آن می تواند نقش مؤثری بر جذب سرمایه گذاری خارجی داشته باشد. علاوه بر متغیرهای یادشده، مشکلات امنیتی و بسته بودن اقتصاد نیز از دیگر عواملی هستند که اثری منفی بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران داشته اند.

پانویس ها

¹ Zamiri@nioc.co.ir

منابع

- Investment, Economic Freedom and Economic Growth", Economic Modeling, VOL. 22, pp.190292010, 1089-.
- [16] Brendan. P, (2007); "Democracy, Property Rights and FDI in Developing Countries A Regional Analysis," Honor Paper Presented to Macalester College, Economic Departman. Minneapolisfed.org/mea/contest/ 2007 papers/ierpont.pdf.
- [17] Dunning . J., (1977), "Trade, Location of Economic Activity And MNE : search for Eclectic Approach ", International Economics.
- [18] Glauco, Devita & Kevin Lawler, (2004), "Foreign Direct Investment and Its Determinants, A look to the past, A view to the future " . In Foreign Investmen in developing countries, by H.S.Kehal . London : Palgrave, Macmillon ltd.
- [19] Globerman, S., D. Shapiro, "Global Foreign Direct Investment flows. The role of governance infrastructure : world development 30 (11): 18991919,2002-.
- [20] Jones, Jonathan, (2005)" Foreign Direct Investment and the Regional Economy", University of Newcasel uh.
- [21] Kehal.s., Foreign Investment In Development Countries. Australia, University of Western Sydney, 2004.
- [22] Li, Quan, Resnick, Adam, 2003. Reversal of fortunes: democratic institutions and FDI inflows to developing countries. International Organization 57, 175-211.
- [23] Poelhekke,s, vander ploeg, F, (2010), "Do natural resources attract FDI Evidence from non- stationary sector Level data", DNB working paper, no 200.
- [24] Quazi, R., 2007. Economic freedom and foreign direct investment in East Asia. Journal of the Asia Pacific Economy 12 (3), 329-344.
- [25] Sadeghi Alavicheh, Aliasghar, 2004,"The Identification of factors Effecting on foreign Investment absorpction in iran (from experts snd government officials viewpoints), MA Thesis, fredowsi university of mashhad (in Persian)
- [26] Wernick, A. D., J. Haar, and S. Shane (2009), "Do Governing Institutions Affect Foreign Direct Investment Inflows? New Evidence from Emerging Economies," International Journal of Economics and Business Research, 1, 317332-.
- [1] حیدری، پروین، افشاری، زهرا، عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی با تأکید بر شاخص های حکمرانی، ۱۳۹۰، فصلنامه ی پژوهش های اقتصادی، سال دوازدهم، شماره ی اول، ص ۱۴۶-۱۴۵
- [۲] درگاهی، حسن، عوامل مؤثر بر توسعه ی سرمایه گذاری مستقیم خارجی درس های برای اقتصاد ایران، فصلنامه ی علمی پژوهشی شری، شماره ی ۳۸، زمستان ۱۳۸۵
- [۳] ذوالقدر، مالک، مبانی نظری سرمایه گذاری مستقیم خارجی، تابستان ۱۳۸۸، فصلنامه ی سیاست، دانشکده ی حقوق و علوم سیاسی، دور ۳۹، شماره ی ۲
- [۴] رنجبر، صادق، رستمی، مهدی، پادام، سید سجاد (۱۳۹۴)، بررسی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) در صنعت نفت و گاز ایران، ماهنامه ی اکتشاف و تولید نفت و گاز، شماره ی ۱۲۳
- [۵] شاه آبادی، ابوالفضل و عبدالله، محمودی (بهار و تابستان ۱۳۸۵)، تعیین کننده های سرمایه گذاری مستقیم خارجی (مطالعه موردی ایران)، جستارهای اقتصادی، شماره ی ۵، ص ۲۰۷-۱۸۹
- [۶] شیخ الاسلامی، محمدحسین، ۱۳۸۴، مناسبات بین المللی تشنج آمیز با ایالات متحده ی آمریکا و اروپا و عدم جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران، رساله ی دکتری روابط بین الملل ف دانشگاه تهران
- [۷] صمدی، بهرنگ (۱۳۷۹)، موانع و مشکلات سرمایه گذاری خارجی در صنایع زیربنایی جمهوری اسلامی ایران (صنعت نفت)، پایان نامه ی کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم و فنون مازندران
- [۸] قدسی پور، سید حسن (۱۳۸۱)، فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP، دانشگاه صنعتی امیرکبیر، پلی روش مرکز نشر
- [۹] مهدوی عادل، محمدحسین و دیگران، تأثیر حکمرانی خوب بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی با کشورهای با درآمد متوسط، ۷۸۳۱، مجله ی دانش و توسعه، سال ۱۵، شماره ی ۱۰۶، ۲۴-۸۰
- [۱۰] مهرگان، محمدرضا (۱۳۸۳)، پژوهش عملیاتی پیشرفته، انتشارات کتاب دانشگاهی
- [11] Christiansen, Hans and et al, 2003, Incentive –Based Competition for Foreign Direct Investment, The case of Brazil, OECD Secretariat.
- [12] Liu,X and et al, (2001), En dogenous Innovation Growth Theory and Regional Income Convergence in China, Journal of International Development,13(2).
- [13] Adeoye, A. (2004), Macroeconomic Level Corporate Governance and Fdi in Emerging Markets: Is There a Close Relationship? A Dissertation Thesis Presented to the Management Department, School of Social Science and Public Policy, King's College London.
- [14] Asiedu, E, Lien, D, "Democracy, Foreign direct investment and natvral resovrces", Journal of International Economics, vol.82, pp.992011 ,11-.
- [15] Azman – sains, w.n.w, Baharumshah, A.Z, "Foreign Direct